

Золотий ювілей Львівської серцевої хірургії¹

Писати про 50-річний ювілей окремої людини і про півстоліття функціонування цілої установи – завдання дуже різні. І річ тут не тільки в тому, що насиченість подіями життя однієї людини, навіть дуже видатної, все ж поступається півстолітній історії зусиль цілого колективу, особливо в такій стрімко зростаючій галузі медицини, як кардіохірургія.

Початок 60-х років 20 століття супроводжувався бурхливим розвитком кардіохірургії, прогрес якої викликав до життя цілком нові дотичні до хірургії серця спеціальності – кардіоанестезію, перфузіологію, інтенсивну післяопераційну терапію. На Заході вже створені перші класифікації вроджених і набутих вад серця, розроблені і впроваджені методи операцій. Крістіан Бернгард уже здійснив успішну пересадку серця, надавши нечуваного престижу нашій професії і несподівано вивівши мало відому кому країну – ПАР – на перше місце в світовому медичному рейтингу. В СРСР почали оперувати на серці в Москві. В Україні з'явився Амосов. Вживаю це ім'я без титулів, оскільки вже тоді, від самого початку і ще за його життя, воно перестало бути іменуванням окремої людини, а стало назвою феномена і явища, яким лишається і сьогодні.

Обличчя «серцевої команди»

Тоді, в 60-х, Київ став Меккою для тих загальних хірургів, яким, за словами мого вчителя Дмитра Бабляка, було до снаги досягнути нову, цілком невивчену, але таку заманливу ділянку, як хірургія серця. Таким був Михайло Даниленко. Регалії і заслуги цієї видатної людини займуть не один абзац. Але в пам'яті вдячних нащадків він залишиться перш за все як організатор і зачинатель серцевої хірургії у Львові. На момент виникнення задуму він уже був хірургом з ім'ям, до того ж мав неабиякий організаторський хист і досвід, набутий на посаді завідувача клініки хірургії в Одесі, Вінниці, радника міністра охорони здоров'я в Кореї. В 1964 році Михайло Даниленко став ректором Львівського державного медичного інституту. Ось вона, слухна нагода для реалізації амбітних цілей, – не лише створити зразковий навчальний медичний заклад, а й започаткувати цілком новий розділ хірургії. Особливістю характеру непересічної людини завжди є вміння вчасно розпізнати і використати вдячні обставини і можливості, які посилає їм доля.

Рисою М. В. Даниленка було вміння швидко і часто безпомилково оцінювати людей, наперед бачити їх можливості і потенціал. Саме йому належить заслуга запрошення до клініки першого основного складу, кіс-

тяка майбутньої клініки серцевої хірургії. Кожен з обраних М. В. Даниленком фахівців не лише був особистістю, а й створив і очолив свій підрозділ клініки. Одним з таких безпомилкових рішень було запросити до клініки Дмитра Бабляка – одного з учнів Миколи Амосова. Це вже пізніше у Львові розвинеться талант Дмитра Євгеновича як блискучого хірурга, піонера і новатора, видатного науковця і, поряд з проф. Даниленком, творця Львівської кардіохірургічної школи. А тоді, в 1965 році, виходець з Хмельниччини, ще навіть не кандидат наук, Дмитро Бабляк взявся з притаманною йому енергією за операції у дітей і дорослих, зростаючи сам і одночасно навчаючи колег віртуозній хірургічній техніці, ази якої він запозичив у свого великого вчителя Миколи Амосова. Не дивно, що майже від початку своєї появи в клініці Дмитро Бабляк очолив лікувальну роботу кафедри. А завідувачами відділення кардіохірургії в різні роки були Анатолій Павлюк, Богуслав Фік, Володимир Саганський, деякий час тісно співпрацював із кардіохірургом-легеневий хірург Іван Коваль.

Особистість Анатолія Павлюка заслуговує на особливе висвітлення. Він належав до майже вимерлої сьогодні, в епоху вузької спеціалізації, когорти універсальних хірургів. Його талант хірурга розквітнув у сприятливих умовах багатопрофільної клініки, яку створив Михайло Даниленко. Оперував однаково добре на грудній і черевній порожнині, судинах, впровадив у практику операцію стегово-підколінного шунтування, але предметом його особливого наукового і практичного зацікавлення була патологія стравоходу, зокрема його атрезія.

Заслуга створення повноцінного відділу судинної хірургії по праву належить Михайлові Лобі, хоча в різні роки клінікою завідували відомі спеціалісти – Василь Голубченко, Олег Баранець. А з 1986 року гідним продовжувачем традицій спочатку в якості завідувача відділу, а після смерті Михайла Лоби керівником клініки і кафедри хірургії № 2 став Ігор Кобза.

Михайло Лоба мав непересічні здібності, був високоосвіченою людиною, володів енциклопедичними знаннями в різних галузях медицини, не раз дивував присутніх своєю обізнаністю, і навіть ззовні, через якийсь особливий гострий пронизуючий погляд, справляв враження заглибленого в свій предмет дослідника. Однією з рідких навіть для видатних хірургів рис Михайла Лоби був хист вчителя. Не маючи власних дітей, він, за висловом Песталоцці, «ставав на місце кращого батька, кращої матері, підхоплюючи нитку виховання з їх рук у тому місці, де вони вже не в змозі продовжувати». М. Лоба сам вибирав, а потім наближав до себе учня. Чари особистості Михайла Лоби створювали особливі взаємини між ним і учнем

¹ При написанні статті автор послуговувався монографією Ю. М. Панишка «Михайло Васильович Даниленко і його клінічне оточення» (Львів, 2011), за що висловлює йому щирю подяку.

Колектив кафедри і клініки торакальної хірургії і анестезіології (1967 рік)

Нижній ряд – Д. Бабляк, Т. Вигнан, О. Сікора, проф. М. Даниленко, І. Лелеко, О. Гончаренко, Л. Кузнецова

Середній ряд – О. Гуренко, І. Шейман, Л. Калиновська, І. Мітюк, І. Юрчук, Й. Канюк, А. Лучко, Л. Самосій, П. Великий, І. Тимчук

Верхній ряд: Р. Орач, І. Коваль, Р. Козак, В. Голубченко, Ю. Панишко, Л. Клецан, В. Федоренко, Г. Вуїв, Б. Щебиwовк

на зразок стосунків середньовічних майстра і підмайстра, коли обидва жили під одним дахом, не пориваючи людського і професійного зв'язку. Таким спільним будинком для майстра і учня була професія хірурга.

М. В. Даниленко добре розумів, що серцева хірургія не може розвиватися без підтримки дотичних дисциплін, а можливості ректора дозволили реалізувати його задум. Окремими підрозділами клініки і кафедри стали відділення серцевої, судинної, легеневої хірургії. Курс анестезіології провадив Цезар Боржієвський, побратим і один із кращих учнів М. Даниленка ще у Вінниці. Після створення окремої кафедри анестезіології її очолив Іван Тимчук. Співробітники кафедри Йосип Канюк, Андрій Лучко, Андрій Жук, Радомир Новосад, Юрій Панишко, Василь Іванюшко, Олег Корж були практикуючими анестезіологами високого класу, які від початку спеціалізувалися на проведенні безболісності саме при серцевій, судинній і легеневій патології. Під крилом цих учителів зростали практичні лікарі – Ірина Федоришин, Надія Пономаренко, Іван Тимочко, Сергій Рижих, серед яких довгий час незаперечним лідером і завідувачем до 2009 року був Андрій Багриновський, для якого анестезіологія була не лише професією, а й захопленням. Його наступником став Любомир Соловей, який запровадив нову продуктивну систему забезпечення інтенсивної терапії, що базується на солідарній спадкоємній роботі анестезіолога-інтенсivistа. Нові обличчя львівської кардіоанестезіології – це Тарас Короташ, Ярослав Кіндрацький, Любов Дем'янів, Мар'яна Лиско.

Кардіохірургію неможливо уявити без кардіології. Це тепер сформульовано термін «серцева команда», але концепція спільної праці кардіохірургів і кардіологів сповідувалася в Львівському центрі від початку його заснування. В різні роки це був або повноцінний відділ кардіології, де працювали Віталій Колупаєв, який став завідувачем, Олена Сікора, Ельвіра Макеева, Лі-

дія Наумяк, лікар-педіатр Любов Даниляк та інші, або відділення функціональної діагностики, який очолила Любов Поваліяшко, а колектив склали Дарія Тимчук, Володимир Павлюк, Оріся Дмитрієнко за кураторства Юрія Іваніва. Тішить прихід здібної освіченої молоді – Ірини Бодак, Галини Кіт, Назарія Томашука, Андрія Литвина, Тараса Фіалка, Ігоря Городечного. Колектив поповнився швидко прогресуючими кардіохірургами, серед яких учасник АТО, орденоносець Дмитро Бешлей, Тарас Рудик, Станіслав Ліщенко, Андрій Саганський, Анатолій Мишаківський, Софія Вишинська. Старожили клініки – досвідчені лікарі Ірина Ольхова і Володимир Саганський.

Авторитет проф. М. В. Даниленка від самого початку дозволив визначати пріоритети, водночас отримуючи таку необхідну для реалізації підтримку адміністрації області і управління охорони здоров'я. Завдяки його зусиллям клініка була відремонтована і оснащена необхідним устаткуванням, у тому числі отримано з Москви апарат штучного кровообігу. Після тривалих виснажливих експериментів на тваринах 16 квітня 1966 року виконана перша успішна операція зі штучним кровообігом – закриття вторинного дефекту міжпередсердної перегородки у 6-річної дівчинки.

Лабораторією штучного кровообігу від початку заснування клініки завідував Мирон Павлюк – хірург за освітою і інженер за покликанням. Саме він разом з інженером Г. Олійником і техніком Л. Слабим безперестанку удосконалювали ненадійні перші апарати штучного кровообігу, перші пухирцеві, а потім дискові оксигенатори, борючись із притаманними їм конструктивними недоліками. Поступово справа дійшла до створення власної моделі апарату штучного кровообігу (АШК) під назвою Львів-2, а потім ЛВ-73, виготовленого на львівському науково-промисловому підприємстві ЛОРТА. На цьому ж заводі було створено дві терморегулюючі установки власної конструкції,

а також портативний АШК для надання невідкладної допомоги поза операційною і в інших клініках. Усі технічні надбання отримали високу оцінку Миколи Амосова під час одного з його візитів до Львова. Інженер за освітою і сам творець АШК, Микола Амосов належно оцінив технічні характеристики розробок львів'ян. Створена апаратура використовувалася наступні 10 років – аж до 1983 року, коли в клініку вперше надійшли апарати штучного кровообігу фірми «Штокерт» і мембранні оксигенатори. За цей час проведено сотні операцій при вроджених і набутих вадах серця, аневризмі висхідної аорти та тромбоемболії легеневих артерій. Другою, крім штучного кровообігу, пристрастю Мирона Павлюка стали кардіостимуляція і лікування порушень ритму.

Так склалося, що лікарі-перфузіологи одночасно імплантували кардіостимулятори. Серед цих лікарів були Богдан Маріяш, майбутній завідувач другим кардіохірургічним відділенням, Олександр Бурковський, майбутній професор кардіолог Юрій Федорів.

Особливе значення для становлення клініки мала рентгенологічна служба. Для людей нашого часу, у розпорядженні яких є ЕхоКГ, спіральна КТ і ЯМР, роль оглядової рентгенографії не видається такою помітною. А тоді, на початку, рентгенографія грудної клітки поряд з ЕКГ були визначальними діагностичними засобами. Визначним представником рентгенологічної школи у Львові був Філіп Великий, який був великим не лише за прізвиськом, а й за ерудицією, інтелігентністю і готовністю стати в пригоді, особливо молодим лікарям у їх діагностичних труднощах. Поряд із ним працювали Борис Єсіпов, Андрій Стернюк, який згодом перекваліфікувався у кардіолога. Дотичною до рентгенологічної служби була так звана рентген-операційна, де працювали Костянтин Кияшко, Валерій Байншток, Ліля Сорохтей. Тепер цим підрозділом завідує Петро Бодак.

З моменту організації клініки була організована клініко-діагностична лабораторія, яка складалася з чотирьох підрозділів – клінічної лабораторної діагностики, клінічної біохімії, клінічної імунології (Х. Сінійчук, майбутній професор В. Чопяк) та серології зі штатом у 16 осіб. Її очолила Ірина Шейман, а тепер завідує Тамара Вигнан. У різні роки тут працювали Олена Гуренко, Ольга Павлова, Дарія Небожук, Анна Юсупова та багато інших чудових спеціалістів.

Автор цих рядків потрапив у клініку студентом у 1977 році. Вже перше знайомство з клінікою і кафедрою справило враження чогось досі небаченого. Тут оперували серце, аорту, периферичні артерії, стравохід, легені, діафрагму, портальну гіпертензію, торакальну і судинну травму. Було багато ургенцій. А оскільки всі провідні хірурги клініки мали за плечима великий досвід загальної хірургії, нерідко можна було побачити (а як поталанить, то і проасистувати) операції на шлунку,

жовчних шляхах, кишечнику тощо. А ще Дмитро Бабляк, а потім Анатолій Павлюк оперували новонароджених крихіток вагою 3–4 кг з атрезією стравоходу, що було темою докторської першого і кандидатської другого. Вже тоді, наприкінці 70-х – на початку 80-х років, у Львові велася відеотрансляція з операційних у лекційний зал для лікарів і студентів – заслуга інженерів львівського заводу РЕМА. Доповіді лікарів на ранкових конференціях вражали послідовністю викладу, логікою мислення, ерудицією, одночасним залученням до дискусії кардіологів, рентгенологів, анестезіологів, хірургів, демонструючи саме той міждисциплінарний підхід, про який тепер пишуть у всіх рекомендаціях. Цим великим оркестром диригував проф. Даниленко, за його відсутності – проф. Бабляк. Усі визнавали вищість цих двох, проте атмосфера, принаймні тоді, коли вчителі були молодшими за мене сьогоднішнього, була сповнена якоїсь особливої теплоти і ширості. Кращої школи для молодого спеціаліста в ті роки годі було й бажати.

Щастя спостерігати і спілкуватися з великими вчителями зумовило вибір життєвого шляху багатьох студентів мого випуску, які тоді, далекого 1977 року, субординаторами одночасно потрапили на кафедру торакальної хірургії, а впродовж останніх 20 років уже самі визначають її розвиток. Серед них – відомий хірург, заслужений лікар України Віталій Аверчук – завідувач кардіохірургічного відділення з 1986 року; Юрій Іванів – кардіолог, професор, завідувач кафедри променевої діагностики, зачинатель ЕхоКГ у Львові; світлої пам'яті Олександр Бурковський – заслужений лікар України, завідувач другого кардіохірургічного відділення, який успішно поєднував роботу перфузіолога з лікуванням порушень ритму і електрокардіостимуляцією (галузь, у якій він став визнаним лідером); Павло Поволяшко – рентген-хірург, який виконав перші ангіопульмонографії при тромбоемболії легеневих артерій, імплан-

Операція у віварії – підготовка до першої операції в клініці

тацію каво-фільтрів і разом з Ігорем Кобзою здійснив чи не першу в Україні після проф. Володося успішну імплантацію ендопротеза в низхідну грудну аорту при її аневризмі. Можу лише втішатися, що моїми сучасниками виявилися такі достойні і здібні люди.

Міжнародне партнерство

Становленню і розвитку львівського кардіохірургічного центра істотно допомогла співпраця із закордонними клініками. Хоча всі роки львівський центр не поривав зв'язків із колискою української кардіохірургії – Амосовським інститутом, а нашим добрим ангелом завжди був академік Г.В. Книшов, сьогоднішній європейський розвиток центру переважно визначають міжнародні контакти. Свого часу сам М. Амосов підкреслював феномен української діаспори, яка після отримання Україною незалежності почала опікуватися стажуванням українських кардіохірургів за кордоном, що забезпечило могутній поштовх у поширенні знань. Саме за допомоги діаспори і закордонних українських лікарських товариств стали можливими поїздки цілих груп львівських лікарів у провідні клініки США, Австрії, Франції, Німеччини. Проте основним нашим міжнародним партнером упродовж останніх 15 років є клініки Польщі. Наш західний сусід через близькість культур, подібну ментальність, спільну історію принаймні для частини України виявився найбільш доброзичливим у справі передання знань і стажування лікарів України незалежно від її регіону. Взаємна співпраця в гуманітарній сфері стала додатковим фактором зближення наших народів, украй важливим в ситуації новітніх геополітичних викликів.

Першою такою клінікою став Центр хвороб серця в місті Забже – за сприяння професорів Збігнева Релігі і Мар'яна Зембали і з ініціативи хірургів Олександра Лемішка і Андрія Бабича. Спільно з ними у 1999 році перебували на стажуванні анестезіологи Ірина Шабанова, Ірина Федоришин, перфузіолог Олександр Шабанов з бригадою операційних сестер і анестезистів. Реальним наслідком цього стажування став початок коронарної хірургії у Львові.

Наступним в 2001 році був шпиталь імені Іоанна Павла II в Кракові, де під егідою Антонія Дзятковця і Єжи Садовського пройшли стажування хірурги Андрій Ратич, Ігор Процик, анестезіолог Андрій Багриновський, перфузіологи Анатолій Шнайдрок, Ігор Яремчук і автор цих рядків. Це була чи не єдина польська клініка, де імплантували аортальні гомографти і виконували найбільше операцій при аневризмах аорти.

Сьогоднішня географія наших контактів охоплює майже всю Польщу, а перелік цих міст для нас асоціюється з певною тематичною спеціалізацією кожної клініки. Кілька разів до Львова приїжджав для спільних операцій керівник дитячої клініки кардіохірургії в Познані Міхал Войталік. Сильною стороною клініки м. Жешува є пластика мітрального клапана і клапаноз-

берігаючі операції при аневризмах висхідної аорти. У Вроцлаві, місті на кордоні з Німеччиною і з кількома клініками кардіохірургії, можна повчитися оперувати ішемічну хворобу на працюючому серці.

За ці роки ми зі стажерів перетворилися на партнерів, про що свідчать численні виступи українських кардіохірургів у Гданську, Кракові, Закопаному, Забже, Варшаві. Найвищим виявом взаємоповаги і визнання стали спільні конгреси Асоціації кардіохірургів України і Польщі, які вже традиційно проводяться кожні два роки, починаючи з першого конгресу 2005 року у Львові. У Львові були проведені міжнародні конференції з першою в Україні відеотрансляцією з операційних у 2001 і 2002 роках. У 2007 році разом із шефом кардіохірургії м. Женеви А. Калангосом і М. Войталіком із Познані відбулася конференція, присвячена реконструкції мітрального і трикуспідального клапанів, знову ж із операціями «наживо».

З 1996 року в клініці виконуються операції без застосування крові та її дериватів. Результатом цих напрацювань стало проведення у Львові міжнародного Конгресу «Безкровна хірургія» в 2000 році, а через два роки спільно з гематологами – Європейської школи трансфузійної медицини.

Дружні стосунки з клінікою інституту кардіології у Варшаві, яку донедавна очолював Анджей Бідерман, сам уродженець Львова, є особливо цінними завдяки спільному вивченню хронічної тромбоемболічної легеневої гіпертензії, хірургічне лікування якої вже давно стало візитною карткою Львівського центру кардіохірургії. Залучення до цієї співпраці кардіолога з Варшави Адама Торбіцького, провідного Європейського експерта з легеневої гіпертензії, і «втягнення» в орбіту спільних досліджень керівника центру легеневої гіпертензії Юрія Сіренка з Києва і Джоан Пепке-Жабу з Кембриджа (польку за походженням, яка опікується Європейським реєстром хворих з тромбоемболічною легеневою гіпертензією), наче замкнуло коло зацікавлених осіб.

Великою удачею для Львівського центру стала започаткована Юрієм Іванівим, а згодом продовжена завідувачем дитячої кардіохірургії Миколою Коником співпраця з Люксембурзьким Червоним Хрестом. Метою такої співпраці став розвиток дитячої серцевої хірургії. Зусиллями Люксембурга у Львові було створено необхідну матеріальну базу, включно з інсталяцією ангіографічного комплексу, забезпечено стажування львівських кардіохірургів і кардіологів у Франції, зніщувало численні візити до Львова відомого французького кардіохірурга Бернарда Айзенмана і лікаря з Люксембурга Рішара Шнайдера. В 2016 р. виповнюється 25 років цієї співпраці, унікальної за своєю тривалістю, вмотивованістю і відданістю закордонних партнерів, результатом якої є кілька сотень успішно прооперованих дітей і немовлят, здебільшого зі складними вродженими вадами серця. Не дивно, що ми у Львові ка-

Львівський кардіохірургічний центр

жемо: «Люксембург – маленька країна, але там живуть люди з великим серцем».

Сьогоднішня львівської кардіохірургії

Останні 15 років роки виявилися достатньо плідними для центру. Істотно зросла кількість операцій, розширилося коло оперуючих кардіохірургів, виконується весь арсенал втручань на серці, аорті, легеневої артерії у дорослих. Звичною справою стали операції у немовлят зі складними вродженими вадами. Створено новітню інфраструктуру, відремонтовано палатний фонд, оснащено три нові операційні, розбудовується дитяча хірургія.

Сьогодні у Львові кардіохірургія успішно розвивається в двох лікувальних закладах: у місці свого зародження – в обласній клінічній лікарні і в обласному кардіодиспансері, куди свого часу делегували кількох провідних спеціалістів. Основними напрямками хірургічної активності є операції при інфекційному ендокардиті, при гострій тромбоемболії легеневої артерії і хронічній тромбоемболічній легеневої гіпертензії, реконструктивні операції на мітральному клапані, операції при аневризмах грудної аорти, зокрема розшаровуючих, безкровні операції на серці. Предмет наукових досліджень клініки становлять аспекти використання глибокої гіпотермії і захисту мозку, міні-доступи, кровозберігаючі технології, імплантація безстентових

біологічних клапанів, клапанозберігаючі операції при аневризмах висхідної аорти.

Несправедливо було б усі досягнення за 50 років існування клініки приписувати лише лікарям. Таких значних здобутків не можна було б досягти без допомоги сестер і медбратів, анестезистів і санітарок, старших сестер і сестер-господарок, які раділи спільним успіхам і підбадьорювали нас у час невдач. Це вони – наші любі Оксани і Наталки, Лариси і Галі, Тані і Марічки, Лесі і Мар'яни – разом із нами несли на своїх тендітних плечах важкий чоловічий вантаж відповідальності. Низький їм уклін!

Можливо, ні, навіть напевно, в цих роздумах недостатньо сказано про здобутки останніх 15 років. Так, звісно, операції останнього десятиріччя цілком інші, ніж ті, піонерські. Проте властивістю людської пам'яті є ідеалізація минулого, пов'язана з прихованою ностальгією не лише за молодістю, а й за часом, коли формувався твій характер лікаря, а ти сам перебував під моральним магнетизмом учителів. А можливо, ні, навіть напевно, ці роздуми стали даниною шани нашим учителям. А про сьогоднішніх колись скажуть наші нащадки. Неодмінно скажуть.

*Любомир Кулик,
керівник Львівської клініки кардіохірургії*